

Naar welk eponiem van het begrip Socialistische Arbeidersbeweging?

1

Amsab, uitgever van *Brood & Rozen* is in zijn juridische en organisatorische gestalte twintig jaar oud. We gaan er geen feest met grote pomp voor opzetten, want we hebben het ontzettend druk met onze plannen voor morgen. En we hebben daarenboven al zo vaak om de lieve en nodige centen verjaardagsprojecten voor jubilerende organisaties moeten schrijven. Tijd en herinnering zijn echter zo'n wezenlijke bouwstoffen voor Amsab dat we de twintig jaar toch niet kunnen voorbijlopen zonder retrospectieve balans. We bewegen ons trouwens op een belangrijke breuklijn van onze eigen organisatiegeschiedenis. Vorig jaar heeft de Raad van Beheer een decisieve stap gezet: Amsab wil zich voortaan profileren als Instituut voor Sociale Geschiedenis. Amsab blijft het goed bekend geworden logo, maar wordt niet meer voluit en uitsluitend gelezen als Archief en Museum van de Socialistische Arbeidersbeweging. Naam en statuten zijn gewijzigd om ons te profileren als instituut dat een veel breder spectrum van linkse, contestataire en/of emancipatorische sociale bewegingen/organisaties/initiatieven wil bestuderen en er het erfgoed in alle dragers wil van bewaren. Het is een aanpassing aan een feitelijke politiek, die zich reeds enkele jaren manifesteert en waarvan ons tijdschrift *Brood & Rozen* meteen de expressie werd. Deze opdrachtverruiming is vanzelfsprekend een vertaling van de brede maatschappelijke context waarin we thans leven, maar ze is toch ook het logische gevolg van onze oorspronkelijke uitgangspunten.

Hoe we ontstonden en hoe we groeiden ga ik hier niet meer uitvoerig herhalen. Ik verwijs in een eindnoot graag naar enige teksten, die wij voor de lezer ter beschikking houden⁽¹⁾. Ik herinner echter aan de essentiële kenmerken van de Amsab-constructie.

Primo plaatsten wij onloochenbaar de sociaal-democratische beweging in Vlaanderen en België als referentiepunt tegenover het socialistisch en linkse gedachtegoed in zijn breedste betekenis enerzijds en tegenover de problematiek van maatschappelijke macht en integratie anderzijds. Secundo wilden wij tussen engagement en kritische afstandelijkheid een onafhankelijke instelling zijn. Engagement was het logische corollarium van ons eerste referentiepunt: er was/is kennis, ervaring en vooral vertrouwen nodig om het archiefmateriaal te verzamelen dat wij voor

ogen hadden/hebben. Engagement staat echter kritische vraagstelling niet in de weg: archief-fondsen openen en studies of tentoonstellingen maken, moeten deel zijn van het wetenschappelijk onderzoek en van nieuwe stromingen in de maatschappij.

Tertio wil Amsab niet alleen en geïsoleerd opereren. Brede samenwerkingsverbanden - Vlaamse, Belgische en internationale - moeten het te leveren werk stimuleren, bevroeden en beter kenbaar maken.

2

In 1980 werd de naam Archief en Museum van de Socialistische Arbeidersbeweging gekozen. Was dit wel een goede en correcte naamgeving? De beweging waarvan men de archieven wou verzamelen en openen heeft in de loop van haar geschiedenis heel vaak ruzies, ongemak en splitsingen beleefd met de naamgeving en met de inhoudelijke bepaling ervan.

Socialistisch en links actie- en gedachtegoed heeft in twee eeuwen geschiedenis veel verschijningsvormen gekend in geschriften, acties en organisaties. Parallel met de vorming van de moderne maatschappij werd nagedacht over en gevochten voor bescherming en/of emancipatie van achterop gebleven, verdrukte, verarmde, uitgebuite, niet erkende delen van het nebuleuze begrip volk dat soeverein moest worden om de maatschappij te besturen in vrijheid, gelijkheid en broederschap. Hoe, met wie en voor wie werden strijdvrAGEN. In het laatste kwart van de 19e eeuw is dan deze socialistische arbeidersbeweging gevormd, die de naamgeving van het Amsab dekt. Maar noch over de term socialisme, noch over het begrip arbeider was er éénduidigheid. Meteen kende deze beweging afvalligen en uitgestoten. Meteen was er verdeeldheid over ideologische en strategische keuzes. Het ideaal was nochtans het éénheidsbeeld van één transnationale klasse naar de slotzin van Marx' Kommunistisch Manifest uit 1848: Proletariërs aller landen verenigt U!

Op geen enkel moment is dit drievoudig eenheidsbeeld van beweging, klasse en internationale krachtenbundeling gerealiseerd geworden, maar het is niettemin als ideaalbeeld taai overeind gebleven. Van bij de aanvang tot in de cruciale jaren 1890-1914 zou de socialistische arbeidersbeweging moeten ervaren dat haar captatie- en attractiekracht in de arbeidersklasse beperkt bleef. Vanaf 1890 vormde de christen-democratie een succesrijke anti-beweging met een op vele punten identieke sociale eisenbundel. Het ouvriërisme dat uitging van een sociologische en culturele éénvormigheid van de proletarische massa botste op de realiteit van een complexe sociale stratificatie: en was meer verburgerlijking dan proletarisering, zeker in de culturele perceptie. Het internationalisme kreeg zijn structuren en af en toe zijn glorieuze momenten van internationale solidariteit, maar de nationale factor speelde toch een overwegende rol. Dit bleek een tragische waarheid bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog en het werd ook deze oorlog, die zorgde voor de meest onherstelbare breuk van het eenheidsbeeld. Oorlog en (Russische) revoluties brachten het ontstaan van een Derde, communistische Internationale, die in de meest fundamentele tegenstelling stond met de sociaal-democratische beweging, maar toch een claim legde op dezelfde geschiedenis, dezelfde ideologische stelregels, dezelfde naamgeving...

Het is voor jongeren vandaag wellicht te moeilijk voorstelbaar geworden hoezeer dit decennia-lang de geesten en de debatten binnen de socialistische beweging in haar breedste complexiteit heeft beheerst. Het heeft in even hoge mate de historiografie van de "arbeidersbeweging" getekend.

De BWP is vanaf de stichting in 1885 een sociaal-democratische partij geweest, in essentie dus een beweging, die naar politieke macht streefde binnen de stelregels van een parlementaire democratie. Dit belette niet dat in elk ideologisch congres - van het Charter van Quaregnon in 1893 tot het laatste unitaire ideologische BSP-congres van 1973 - een revolutionaire boodschap voor een andere, klasseloze maatschappij werd verkondigd. Of dit per se een onhoudbare contradictie is moet als theoretische vraag niet eens gesteld worden, want in de feiten was de groei van deze sociaal-democratie deze van maatschappelijke integratie en reformisme maar dan wel in dubbele negatieve connotatie. De ene negatie werd binnen de beweging zelf gecreëerd: de termen reformist en sociaal-democraat werden voor sommigen een bleke afstraling of zelfs verraad tegenover het pure begrip socialisme. De andere negatie was de generaties lang door-

gegeven schrik en afkeer binnen kerken en burgerij voor de "classes laborieuses, classes dangereuses" die met een autonome beweging de macht wilden grijpen of er minstens deel van uitmaken. Socialisme en politieke macht is daarom reeds een cruciaal onderzoeksthema.

3

In 1980 begon het Amsab te werken om dit complexe erfgoed beter te bewaren en beschikbaar te stellen voor onderzoek en vulgariserende kennis. De socialistische beweging was slordig omgegaan met haar archieven en een plaats in de geschiedenis krijgt men niet vanzelf. Daarom werd Amsab een functioneel beter uitgebouwd medium om het werk verder te zetten dat in de jaren '60 en '70 was gestart. Ook die jaren vormen een belangrijke breuklijn.

De welvaarts- en verzorgingsstaat beleefde toen terzelfdertijd zijn hoogste expansie en zijn contestataire invraagstelling. De verzuiling vertoonde barsten. Een lid van een zuil werd meer consument en minder militant. De christene kerken zagen meer licht voor eucumenische toenaadering, maar zij beleefden intern een enorm veranderings- en differentiatieproces. Daarenboven werden ze confronteerd met snellere en massalere secularisatie en onkerkelijkheid.

De ruzie tussen Moskou en Peking bracht na het schisma van het interbellum (Stalins Komintern versus IVe trotskistische Internationale) een tweede, zeer diepgaande scheuring. Het maoïsme werd een nieuwe component in het linkse spectrum en binnen de communistische partijen zochten belangrijke fracties naar de formulering van een eurocommunisme dat zowel afstand nam van Moskou als nieuwe inbedding zocht in een radicale sociaal-democratie. De Koude Oorlog, de Oost-West polarisatie, de bewapeningswedloop en de post-koloniale problemen kwamen in een nieuwe wending. Het antwoord was o.m. een nieuw type van vredesbeweging dat militanten uit vele horizonten aantrok. Diezelfde doorbreking van de oude zuilen zag men partieel in nieuwe radicale bewegingen: feminisme, seksuele bevrijding, derde wereld, stedenbouw... En de meest decisieve vernieuwing die zich aankondigde was de groene beweging.

Al deze veranderingsbeelden en -krachten zijn door alle sectoren van de menswetenschappen reeds zeer uitgebreid in kaart gebracht en onderzocht. Mijn summiere opsomming dient slechts als reflectie voor de gevolgen ervan op de socialistische arbeidersbeweging binnen de definities uiteengezet onder deel 2 van deze inleiding.

In 1980 vond Amsab nog zijn wortels in een structureel en ideologisch amper gewijzigde socialistische wereld. Intern waren de voornaamste wijzigingen de splitsing van de unitaire partij en de steeds minder hechte band tussen de actoren van de Gemeenschappelijke Actie (partij, vakbond, mutualiteiten, terminale coöperatieve beweging). Het culturele middenveld behield op enkele uitzonderingen na weinig dynamiek en wervingskracht. Het voortbestaan ervan teerde meer op traditie en beschermende decreten dan op eigen krachten. Zeer ingrijpend ook waren de laatste en vergeefse pogingen om in de geschreven pers een uitgeversrol te behouden. Dat er overigens weinig wijzigde en operaties zoals 'Doorbraak' onder het voorzitterschap van Karel van Miert mislukten, was mee te wijten aan het feit dat in de andere kampen, hoofdzakelijk in het christen-democratische kamp, de oude zuilen en structuren met streng bewaakte zorg rechttop bleven. En noch in sociale, noch in politieke verkiezingen waren er voldoende harde noodsignalen om radicaal andere wegen en allianties te zoeken.

Ook Amsab was verplicht in deze realiteit te werken. De eerste officiële erkenning en magere overheidssubsidiëring kwam er met het decreet van 27 juni 1985. Dit decreet kon er toen alleen maar komen in een traditioneel politiek landschap en dankzij een strategische alliantie tussen Amsab en KADOC waarbij de twee kleinere centra, het ADVN en het Liberaal Archief aansloten. Werkend met andere bedoelingen en zeker met andere resultaten heeft dit decreet de vier archief- en documentatiecentra in een politiek verzuilde hoek gecatalogeerd en dit werd met de jaren een grotere handicap. Alhoewel in twintig jaar de reële en meetbare output op alle werkingsterreinen - aantal meters archiefverwerving; ritme van archiefverwerking en -opening; aantal bezoekers; aantal publicaties, tentoonstellingen en projecten; omvang van andere activiteiten op het vlak van affiches, vlaggen, materiële relictten, foto- film- en videomateriaal... - enorm is toegenomen, groeide de overheidssubsidiëring niet mee. Het is enkel te danken aan de nepstatuten waarmee de overheid de arbeidsmarkt ondersteunt dat vrij veel mensen aan het werk konden gezet worden, maar met gebrek aan perspectief en billijke verloning.

Waar staan we nu ? Welke weg willen we opgaan ?

Voor de socialistische arbeidersbeweging (ik blijf even de oude term hanteren) zijn de jaren '90 van de 20e eeuw zonder twijfel een beslissende breuklijn. Dat de Belgische sociaal-democratie precies in die jaren het Agusta-schandaal beleefde is niet van wezenlijke betekenis voor die breuklijn. Gelijkaardige schandalen treffen beurtelings alle partijen van alle Europese landen. Zij zijn deel en symptoom van andere maatschappelijke veranderingsverschijnselen.

Voor de socialistische wereld is er echter meer. De implosie van het communistische blok, de verdwijning of minstens toch grondige omvorming van de communistische partijen, een fundamenteel andere opvatting over de onomkeerbare rol van de economische markt, de structurele wijzigingen van de arbeidsmarkt en zijn relatie tot het sociale verzorgingspakket, nieuwe problemen van armoede en maatschappelijke dualisering, nieuwe mondiale verhoudingen...: het zijn stuk voor stuk maatschappelijke fenomenen, die een cesuur betekenen voor de geschiedenis van het socialisme. Daarenboven kan men niet voorbij aan de vaststelling dat het grootste deel van het sociaal-democratisch gedachtegoed ook aanwezig is in grote delen van andere democratische partijen. Tenslotte is er een nieuwe confrontatie met een uiterst rechtse beweging, die (hoelang? hoe tijdelijk? hoe verstrekkend?) blijkt te slagen in het aantrekken van een deelpubliek dat traditioneel in de rangen van de "socialistische arbeidersbeweging" thuishoorde.

Hoe de sociaal-democratie zal omgaan met dit transformatieproces is natuurlijk niet de zaak (wel de zorg) van Amsab. Als Instituut voor Sociale Geschiedenis dat een werkingsterrein heeft over de 19e en 20e eeuw en zich als beoefenaar van de Eigentijdse Geschiedenis mee profileert in de "geschehede Geschiede" van de huidige en komende tijd moet Amsab wel aandacht hebben voor alle sociale bewegingen, die in dit transformatieproces een rol spelen of speelden. Dit is de weg, die we verder willen opgaan. Op korte termijn moet Amsab aan de Vlaamse regering ook duidelijk maken dat het geleverde werk en de toekomstperspectieven, de omvang van de dienstverlening en de wetenschappelijke projecten het niet meer verantwoord maken dat wij karig door het departement Cultuur gesubsidieerd worden uit het oude zuilenpotje. Dit geldt mutatis mutandis natuurlijk evenzeer voor onze drie zusterorganisaties.

We zijn niet bevreesd voor een visitatiecommissie van de VLIR, het FWO of de FRWB. We zijn niet bevreesd voor een comparatief rapport over de situatie van het archief- en documentatiewezen in Vlaanderen. Federaal België en Vlaanderen hebben trouwens hoogst dringend nood aan een nieuwe archiefwet, respectievelijk decreet. Privaatrechtelijke instituten zoals het Amsab kunnen er een volwaardiger plaats en erkenning in krijgen.

Beter dan een grootse viering zou dit het mooiste verjaardagsgeschenk zijn voor twintig jaar hard werken.

prof. dr. H. Balthazar
voorzitter Amsab

1. - H. BALTHAZAR, AMSAB, instrument voor de historiografie van de sociale emancipatie in Vlaanderen. In: *AMSAB-Tijdingen*. 1(1982)1, pp. 5-26.
- Historiek van AMSAB. In: *AMSAB-Tijdingen* 4(1985-1986)1, pp. 1-65.
- L. SOUBRY, Het archief en museum van de socialistische arbeidersbeweging (AMSAB) te Gent. In: *Bulletin Nederlandse Arbeidersbeweging*, (september 1994)35, pp. 30-37.
- W. STEENHAUT, De archiefproblematiek van de Vlaamse socialistische arbeidersbeweging. In: *AMSAB-Tijdingen*, (1982)1, pp. 65-66.
- W. STEENHAUT, G. VAN GOETHEM, M. VERMOTE, AMSAB - Vijf jaar socialistisch archiefbeleid. In: *Socialistische Standpunten* 32(1985)2, pp. 120-127.
- M. VERMOTE, Historiek van het AMSAB. In: P. Creve (red.), *Overzicht van Archieven en Collecties*, Amsab 1996, pp. 7-15.